

Perception and resolution towards oral health promotion scheme among teachers and students of Border Patrol Police School who attended Tooth Ambassador Youth Camp

Passiri Nisalak¹, Theeralaksna Suddhasthira², Chanhathai Ard-am³, Jinda Promtha⁴, Hathairat Kaewsringam⁴, Nita Viwattanatipa¹

¹ Orthodontic department, Faculty of Dentistry, Mahidol University

² Private practice

³ Institute for Population and Social Research, Mahidol University

⁴ Jomphra Hospital, Ministry of Public Health, Surin

⁴ Princess Maha Chakri Sirindhorn's Dental Mobile Service Center; Faculty of Dentistry, Mahidol University

Abstract

Objectives: The objectives of this qualitative study related to perception and resolution towards oral health promotion scheme among teachers and students of Border Patrol Police.

Material and methods: Teachers and students of 187 Border Patrol Police Schools, overall 553 subjects which comprised 177 teachers and 376 students answered the open-end questionnaires related to oral health promotion scheme. For teachers, the question was how to improve students' oral health and how to create active involvement concerning oral health care from communities. For students the question was what would they do after becoming Youth Tooth Ambassador. Both groups had to answer 3 domains 1. What type of activities 2. Who should take parts 3. Support needed.

Results: Answers from teachers were as follows. 1. Tooth brushing after lunch system 62.6% 2. Control of sweet deserts and drinks in schools cooperative unit 69.3% 3. Oral health campaign 65.9% 4. Teaching parents 26.1%. Answers from students were mostly related to peer persuasion. 1. Tooth brushing after lunch 41.8%. 2. Fruits and vegetables 67% 3. Teaching friends how to brush their teeth 60.1% 4. Eating healthy food rather than sweet 67.0 % 5. Assisting teachers in dental health campaign 6. Suggesting friends to have good oral health 40.6%

Conclusion: Positive perception and resolution of both teachers and students were satisfactorily high. Generally, the strategic plan were in agreement. The emphasis was on tooth brushing after lunch, control of sweet deserts and drinks in schools and dental health education in curriculum. Participation in strategic planning would bring sustainable development in dental health promotion.

Keyword: Youth Tooth Ambassador, Border Patrol Police schools, Oral health promotion, Peer teaching, Participation in strategic planning

How to cite: Nisalak P, Suddhasthira T, Ard-am C, Promtha J, Kaewsringam H, Viwattanatipa N. Perception and resolution towards oral health promotion scheme among teachers and students of Border patrol police school who attended tooth ambassador youth camp. M Dent J 2016; 36: 219-240.

Correspondence author:

Nita Viwattanatipa
Orthodontic department, Faculty of
Dentistry, Mahidol University
Tel: 086-4008716
Email: Nitaviv@hotmail.com
Funding: Faculty of Dentistry,
Mahidol University

Received: 20 January 2016

Accepted: 12 May 2016

การสำรวจความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน ของครูและนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจ ตระเวนชายแดน

พาสันศิริ นิสาลักษณ์¹, ธีรลักษณ์ สุทธเสถียร², ฉันทัทย์ อาจอำ³, จินดา พรหมทา⁴,
หทัยรัตน์ แก้วศรีงาม⁴, นิตา วิวัฒน์ทีปะ¹

¹ ภาควิชาทันตกรรมจัดฟัน คณะทันตแพทยศาสตร์ ม.มหิดล

² เอกชน

³ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล

⁴ รพ.จอมพระ กระทรวงสาธารณสุข จ.สุรินทร์

⁴ หน่วยทันตกรรมพระราชทาน คณะทันตแพทยศาสตร์ ม.มหิดล

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษา การรับรู้และความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟันของครูและนักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการศึกษา: รวบรวมข้อมูลจากครูและนักเรียน ที่เข้าร่วมโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจำนวน 187 แห่งทั่วประเทศ มีจำนวนผู้ตอบแบบประเมินทั้งสิ้น 553 คน เป็นครูจำนวน 177 คน นักเรียนจำนวน 376 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟันสำหรับครูสอบถามถึงแนวทางการพัฒนา ที่จะสามารถผลักดันให้สุขภาพช่องปากเด็กนักเรียนดีขึ้น และเกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของชุมชน สำหรับนักเรียนสอบถามถึงกิจกรรมที่นักเรียนจะทำหลังจากเป็น ยุวทูตฟันดี และทำอย่างไร คำถามนี้ย่อยมี 3 ส่วนคือ 1. กิจกรรมควรทำอย่างไร 2. ใครควรมีส่วนร่วมบ้าง และ 3. การสนับสนุนที่ต้องการ

ผลการศึกษา: สำหรับครู ให้ความสำคัญมากที่สุดเกี่ยวกับ 1. ระบบการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันในโรงเรียน 62.6% 2. ควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่าง โดยการควบคุมนโยบายการขายของในสหกรณ์โรงเรียน 69.3% 3. บรรจุเรื่องการป้องกันฟันผุในวิชาสุขศึกษาโดยสอนเพิ่มเติมให้นักเรียน 41.4% 4. จัดรณรงค์ทันตสุขภาพในวันทันตสาธารณสุข 65.9% และ 5. อื่นๆ ให้ความรู้กับผู้ปกครองนักเรียน 26.1%

สำหรับนักเรียนให้ความสำคัญกับ 1. การชวนเพื่อนแปรงฟันหลังอาหารกลางวันในโรงเรียน 41.8% 2. การชวนเพื่อนทานของมีประโยชน์ บริโภค ผัก ผลไม้ ในโรงเรียน 67% 3. ช่วยสอนแปรงฟันให้เพื่อน 60.1% 4. ชักชวนให้เพื่อนรับประทานอาหารประเภทอื่นที่มีประโยชน์กว่าอาหารหวานและน้ำหวาน 67.0 % 5. อื่นๆ อยากแนะนำให้เพื่อนมีสุขภาพฟันดี 40.6%

บทสรุป: ครูและนักเรียนมีการรับรู้จุดประสงค์ของการจัดโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในระดับที่ดีมาก มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในการวางแผนแนวทางการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน ครูและนักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ให้ความสำคัญ กับการ แปรงฟันหลังอาหารกลางวันในโรงเรียน การควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่าง และการเรียนการสอนทันตศึกษา การมีส่วนร่วมในการวางแผนของครูและนักเรียนจะนำมาซึ่งการพัฒนาทางทันตสุขภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

รหัสคำ: ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน เพื่อนสอนเพื่อน การมีส่วนร่วมการวางแผนกลยุทธ์

วิธีอ้างอิงบทความนี้: พาสันศิริ นิสาลักษณ์, ธีรลักษณ์ สุทธเสถียร, ฉันทัทย์ อาจอำ, จินดา พรหมทา, หทัยรัตน์ แก้วศรีงาม, นิตา วิวัฒน์ทีปะ. การสำรวจความคิดเห็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟันของครูและนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน. วทันต มหิดล 2559; 36: 219-240.

ติดต่อเกี่ยวกับบทความ:

นิตา วิวัฒน์ทีปะ

ภาควิชาทันตกรรมจัดฟัน คณะทันตแพทยศาสตร์

ม.มหิดล

โทร: 086-4008716

Email: Nitaviw@hotmail.com

แหล่งเงินทุน: คณะทันตแพทยศาสตร์ ม.มหิดล

วันรับเรื่อง: 20 มกราคม 2559

วันยอมรับการตีพิมพ์: 12 พฤษภาคม 2559

บทนำ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯ พระราชทานโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารให้แก่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านในเขตบริการการศึกษาและเด็กนักเรียนในโรงเรียน ตชด.¹ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 โดยมีครู และตำรวจตระเวนชายแดนเป็นแกนในการถ่ายทอดความรู้ มีบทบาทดูแล นักเรียน และชุมชนด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านสิ่งแวดล้อม โรงเรียนและชุมชน และด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมจารีต พันธกิจหลักของโรงเรียน ตชด. ในด้านสุขภาพมีการใช้แนวคิดองค์รวมสู่การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Care) ให้มีความสำคัญกับ 1) บริบทสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับนักเรียน ตั้งแต่ นักเรียน ครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม 2) การทำงานภายใต้วัฒนธรรมที่แตกต่าง 3) ทักษะในการสื่อสาร 4) ความใส่ใจในความเป็นมนุษย์ 5) การรักษาฟื้นฟู 6) การป้องกัน และ 7) การสร้างเสริมสุขภาพ²

ปัจจุบัน โรงเรียน ตชด. ทำงานป้องกันและงานส่งเสริมสุขภาพร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพสต.) หรือโรงพยาบาลประจำอำเภอและโรงพยาบาลประจำจังหวัด เป็นผู้ให้บริการ ออกหน่วยทำฟันและให้ความรู้เรื่องสุขภาพฟัน ปีละ 2 ครั้ง โดยมีครูพยาบาลทันตแพทย์ หรือทันตภิบาล เป็นผู้สอนความรู้และดูแลนักเรียน (Staff-led teaching) อย่างไรก็ตาม การขาดแคลนบุคลากรและทรัพยากรของกระทรวงสาธารณสุข และของโรงเรียน ตชด. ทำให้เกิดภาระงานที่หนัก ดังนั้นหน่วยงานมหาวิทยาลัยหลายแห่งจึงเข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานในการพัฒนางานสุขภาพเด็กนักเรียนโรงเรียน ตชด. อาทิ วิทยาลัยแพทยศาสตร์และการสาธารณสุข มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จัดโครงการ”พัฒนา

ศักยภาพแกนนำต้นแบบด้านพฤติกรรมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 22 อุบลราชธานี” ในปี 2555 เพื่อส่งเสริมสุขภาพในเรื่องอาหารสะอาดปลอดภัย สุขอนามัย และเด็กไทยฟันดี³

คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในฐานะหน่วยปฏิบัติการหลักของโครงการหน่วยทันตกรรมพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เล็งเห็นความสำคัญของ”เป้าหมายแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต” ของประชาชนในเขตชายแดน นอกเหนือจากการให้บริการการรักษาแก่นักเรียนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมานานกว่า 20 ปี คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีแนวคิดการใช้”เพื่อนผู้ช่วยสอน”(peer-assisted teaching) และแนวคิดองค์รวมสู่การดูแลสุขภาพ มาใช้ในงานทันตสุขภาพ ในรูปแบบของการจัดกิจกรรม ให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพฟัน และอนามัยสิ่งแวดล้อม จึง ได้ทำโครงการ ”ยุวทูต ฟันดีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน” เพื่อร่วมงานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘” ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๖ มีนาคม ๒๕๕๘ เพื่อสนองพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารห่างไกลทั่วประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมนักเรียนโรงเรียน ตชด. ให้มีสุขภาพดี มีพฤติกรรมดูแลสุขภาพฟันรวมถึงการโภชนาการที่ดีและเหมาะสม⁴ งานโครงการนี้มีหลายระยะประกอบด้วย ระยะ 1. การสร้างนวัตกรรม รูปแบบค่ายกิจกรรม ยุวทูตฟันดีโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และค่ายกิจกรรมฝึกทักษะการเป็นผู้นำสุขภาพฟันแก่นักเรียน และครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ระยะ 2. การสร้างภาคีเครือข่ายผ่าน ระบบ social media และพัฒนาศักยภาพ (Empowerment) การสนับสนุนอุปกรณ์คู่มือ/เอกสารวิชาการในการดำเนินงาน และระยะ 3.

ติดตามการดำเนินงานโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

ชายแดน

ที่ผ่านมา งานส่งเสริมสุขภาพ งานทันตสุขภาพจะมีครูพยาบาล ทันตแพทย์ หรือทันตภิบาล เป็นผู้สอนความรู้และดูแลนักเรียน (Staff-led teaching) โครงการยุทธพินดี ต้องการนำเสนอแนวคิดใหม่มาใช้ในงานส่งเสริมสุขภาพ ทั้งการใช้วิธีการสอน และการจัดกิจกรรมรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนอยากเรียนรู้ อยากเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งพัฒนาผู้นำนักเรียนประถมในโรงเรียน ตชด. โมเดลยุทธพินดีนี้ ใช้แนวคิด “การสอนโดยเพื่อน” (Peer Education) หรือ แนวคิด “เพื่อนผู้ช่วยสอน” (peer -assisted teaching) ซึ่งเป็นแนวคิดทางสังคมศาสตร์ ที่ให้คนในชุมชนซึ่งมีสถานะทางสังคมและพื้นฐานความรู้ใกล้เคียงกัน มีส่วนในการสอน แบ่งปันความรู้ข้อมูลด้านสุขภาพ เพื่อช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเพื่อนในชุมชน⁵⁻⁶ และการสร้างแรงจูงใจผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจเด็กนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรม⁷ ปัจจุบันมีงานตีพิมพ์ที่ศึกษาประสิทธิผลของการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพ / ทันตสุขภาพ จำนวนไม่มากนัก⁸⁻¹⁰ ดังนั้นจึงเกิดคำถามวิจัย ถึงความเป็นไปได้ในการสร้างนักเรียนประถม ตชด. ให้เป็นผู้ช่วยบุคลากรสุขภาพ เพื่อแบ่งเบาภาระกิจของ ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนและหวังผลการเป็นผู้เผยแพร่ความรู้สู่ครอบครัวและชุมชนต่อไปด้วย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาระยะ ที่ 1 โดยโครงการยุทธพินดี ได้จัดฐานกิจกรรมดูแลสุขภาพช่องปากและฟันและสุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยเน้น แนวคิดองค์รวมสู่การดูแลสุขภาพ การมีส่วนร่วมของนักเรียน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การประเมินความสำเร็จของโครงการระยะ 1 มีหลายส่วน⁴ แต่สำหรับบทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอผลการสำรวจความคิดเห็นการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน ของครูและนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ยุทธพินดี โรงเรียนตำรวจตระเวน

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการศึกษา

กรอบแนวคิด

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการทำงาน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลักดันโครงการสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน Cohen and Uphoff¹¹ กล่าวถึงกรอบในการพิจารณาเรื่องของการมีส่วนร่วมว่า มีโครงสร้างพื้นฐานจำแนกเป็น 3 มิติ ได้แก่

1. มิติที่ 1: มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร (what participation are we concerned with?) หรือเรียกอีกอย่างว่า ประเภทหรือลักษณะของการมีส่วนร่วม พื้นฐานของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (participation in decision making)
- 1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (participation in implementation)
- 1.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (participation in benefits)
- 1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (participation in evaluation)

2. มิติที่ 2: ใครที่เข้ามามีส่วนร่วม (whose participation are we concerned with?) ในส่วนนี้ มีคำที่ใช้ในความหมายว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (popular participation) โดยอาจจำแนกเป็นกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

3. มิติที่ 3: การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นอย่างไร (how is participation occurring with in the project?) หรือกิจกรรมนั้นทำอย่างไร

ตอนที่ 1. การสร้างต้นแบบ (model) กิจกรรมยุทธพินดี

คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ ประกอบด้วย บุคลากรคณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รวม 41 คน ระดมสมอง สร้างต้นแบบ (model) กิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับโครงการยุวทูตฟันดี ได้ผลลัพธ์เป็นฐานกิจกรรมดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน และสุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ การดูแลรักษา การฝึกปฏิบัติจริงจำนวน 8 ฐาน อันประกอบด้วย

- 1) “รู้จักและรักฟัน”
- 2) “ขนม ๓ สี”
- 3) “แปรงฟันมั่งมึง ส่องกล้องฟรุ้งฟริ้ง”
- 4) “มารู้จักฟันผุและโรคปริทันต์กันเถอะ”
- 5) “โภชนาการดีเกิดจากความสมดุล”
- 6) “พลังเด็กตัวนิด พิชิตยุ่งลาย”
- 7) “เด็ก(ผม)ดี ไม่มีเหา”
- 8) “เด็ก(สุขภาพ)ดี ไม่มีพยาธิ”⁴

นอกจากนี้ยังมีฐานสหนาการ และ ทักษะศึกษา เพื่อฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น และความเป็นผู้นำ รวมทั้งมีการแจกอุปกรณ์ทันตศึกษาให้แก่ โรงเรียน โดยฐานกิจกรรมนี้จักเป็นโมเดลต้นแบบเพื่อการพัฒนาบุคลากร ในระดับนักเรียนประถมของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ให้เป็น “เพื่อนผู้ช่วยสอน” (peer - assisted teaching) สำหรับงานสุขศึกษา และทันตศึกษา โดยเน้น แนวคิดองค์รวมสู่การดูแลสุขภาพ การมีส่วนร่วมของนักเรียน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ตอนที่ 2. การสำรวจความคิดเห็น การรับรู้และแนวทางการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากครูและนักเรียน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จากทุกโรงเรียนทั่วประเทศ จำนวน 187 แห่ง ที่เข้าร่วมกิจกรรมยุวทูตฟันดี ณ คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือ ครูพยาบาล โรงเรียนละ 1 คน และตัวแทนนักเรียนยุวทูตฟันดีโรงเรียนละ 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (ตารางที่ 1) ที่ถูกออกแบบตามกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมในการทำงาน¹¹ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจาก สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้ตรวจความเหมาะสมแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม: ได้แก่ 1. สถานะครู / นักเรียน 2. เพศ 3. อายุ 4. จังหวัด 5. กองกำกับ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพช่องปากและฟัน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) โดยออกแบบพิเศษเป็นตาราง เพื่อสามารถทำการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) หรือเพื่อแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล

คำถามประกอบด้วย 1. กิจกรรมควรทำอย่างไร 2. ใครควรมีส่วนร่วมบ้าง และ 3. การสนับสนุนที่ต้องการ ตัวอย่างดังแสดงในตารางที่ 1 แบบสอบถามประกอบด้วย 2 ฉบับ ฉบับครู และ ฉบับนักเรียน โดยมีคำถามจำแนกเป็น หลายด้าน ดังนี้

แบบสอบถามฉบับครู: คำถามประกอบด้วย 5 ด้านคือ

1. ระบบการแปรงฟัน
2. การควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่าง
3. การมีส่วนร่วมในวิชาทันตศึกษา
4. การจัดรณรงค์วันทันตสาธารณสุข
5. อื่นๆ

แบบสอบถามฉบับนักเรียน

คำถามหลักสอบถามนักเรียนว่าจะทำอะไรต่อไป หลังจากเป็น ยุวทูต สุขภาพฟันดี รร.ตชด. เพื่อการพัฒนาสุขภาพช่องปากและฟัน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน คำถามประกอบด้วย 5 ด้านคือ

1. ระบบการแปรงฟัน

2. การบริโภค ผัก ผลไม้
3. การบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่าง
4. การมีส่วนร่วมในวิชาทันตสุขศึกษา
5. อื่นๆ

กระบวนการตอบแบบสอบถาม

ในคาบสุดท้าย ครูและนักเรียนทั้งหมด มารวมกลุ่มกันในห้องประชุมใหญ่ โดยมีวิทยากรกระบวนการจำนวน 3 คน นำนักเรียนและครูเล่นกิจกรรมด้วยกัน เพื่อสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย กล่าวแสดงความรู้สึกตามด้วยการทบทวนประสบการณ์ที่ได้รับ ในการเข้าร่วมกิจกรรมยุทธพัตินดี เปิดโอกาสให้ตัวแทนนักเรียนและครู และการนั่งสมาธิ 3 นาที จากนั้นจึงทำการแจกแบบสอบถามโดยให้เวลาในการตอบ 20 นาที

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจ (Research survey)

สถานะครู / นักเรียน ระดับการศึกษาของนักเรียน จังหวัด กองกำกับ รายงานเป็นความถี่ และร้อยละ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

จากแบบสอบถาม: ทำการจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) โดยจำแนกชนิดของกลุ่มคำตอบ และการเปรียบเทียบข้อมูลคำตอบ จากนั้นกำหนดรหัส (Code) ของกลุ่มคำตอบและบันทึกความถี่คำตอบ

Table 1 Questionnaire for teacher

Questionnaire for teacher: Border Patrol Police School		
Name of school .....Province.....		
Sub-Division .....Gender ..... Age		
Questions: How do you think your school should develop or do anything to provide better oral health for students, to create learning and participation of all sectors of the community.		
Activities How	Who should participate	Support needed
1. Tooth brushing system		
2. Desserts, sweet juice, soda, refreshment in school		
3. Dental health education		
4. Dental Public Health Campaign		
5. Others		

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ทำการวิเคราะห์กลุ่มคำตอบจากแบบสอบถามด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS V. 16 โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา(descriptive statistic) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการทำแบบสอบถาม และการสังเกตมาวิเคราะห์สรุปผล

ผลการศึกษา

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ตารางที่ 2 ที่ได้จากครูและนักเรียนโรงเรียน ตชด. ที่เข้าร่วมโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 187 แห่งทั่วประเทศ รวม 597 คน เป็นครูจำนวน 191 คน (ชาย 85: หญิง 106) ครู 53.4% อยู่

ในช่วงอายุ 18-30 ปี และ 46.59% อยู่ในช่วงอายุ 30-50 ปี

กลุ่มนักเรียนจำนวน 381 คน (ชาย 169: หญิง 212) นักเรียนส่วนใหญ่ 90.8% เป็นนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 3-5 ที่เหลือ 9.2% เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาหรือประถมศึกษาปีที่ 1 โดยนักเรียนส่วนใหญ่ 84.78% มีอายุช่วง 8-12 ปี 14.4% มีอายุช่วง 13-18 ปี และ 0.78% มีอายุช่วง 7 ปี

มีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 553 คน โดยแบ่งเป็นครูจำนวน 177 คน (92%) นักเรียนจำนวน 376 คน (98%) ตารางที่ 2 แสดง ข้อมูลพื้นฐานกองกำกับ จังหวัด จำนวนโรงเรียน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

Table 2 Fundamental data in frequency number and percentage, classified by status, gender, age group and class group

Group	Frequency Numbers	Percentage
Status		
Teacher	191	31.99
Student	381	63.82
Gender of Teacher		
Male	85	22.30
Female	106	27.82
Age Group of Teacher		
18-30 years old	102	53.40
31-50 years old	89	46.59
Gender of Student		
Male	169	44.35
Female	212	55.64
Age Group of Students		
7 years old	3	0.78
8-12 years old	323	84.77
13-18 years old	55	14.43
Student's Class Level		
Grade 1	3	0.78
Grade 3-5	346	90.81
High School	32	8.39

ผลการ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม: มีดังนี้

1. การแปรงฟันของนักเรียน

1.1 วิธีการส่งเสริมการแปรงฟันและผู้มีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมการแปรงฟัน จากข้อมูลการศึกษา พบว่า นักเรียน ตชด. ร้อยละ 41.8 ต้องการชักชวนเพื่อนและบอกต่อให้แปรงฟันหลังอาหารกลางวัน (รูปที่ 1) ร้อยละ 39.8 ต้องการให้ความรู้โดยช่วยสอนเพื่อนๆ และร้อยละ 18.4 ให้ความสำคัญกับการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันนอกจากนี้ ครูโรงเรียน ตชด. มากกว่าครึ่งหนึ่งจะหาวิธีส่งเสริมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันให้นักเรียน รองลงมาจะแนะนำวิธีแปรงฟันให้ถูกวิธี สร้างแรงจูงใจที่ดีต่อการดูแลสุขภาพปากและฟัน ควบคุมการแปรงฟันหลังอาหารของนักเรียนเป็นประจำ และแจกอุปกรณ์แปรงฟันให้นักเรียน (รูปที่ 2)

ผู้มีส่วนร่วมในการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน ทั้งนักเรียนและครูต่างก็ระบุให้ นักเรียน ครู และทันตแพทย์ เป็นผู้มีส่วนร่วมกับระบบการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันในโรงเรียน และมีความต้องการให้สนับสนุนการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันของนักเรียน ตชด. คือ ให้จัดสถานที่สำหรับการแปรงฟัน

อย่างมีมาตรฐาน มีอ่างแปรงฟันและกระจก รวมไปถึงสนับสนุนอุปกรณ์แปรงฟัน ได้แก่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน และแก้วนํ้า ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ได้จากครูและนักเรียนเกี่ยวกับการส่งเสริมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน คือ ให้มีการจัดอบรมวิธีการแปรงฟันอย่างถูกวิธีอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 วัน ให้นักเรียนรุ่นพี่สอนและดูแลนักเรียนรุ่นน้องถึงวิธีการแปรงฟันที่ถูกต้อง ให้นักเรียนชวนกันแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน บันทึกการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกครั้ง และจัดประกวดสุขภาพฟันดีเพื่อส่งเสริมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน

2. การส่งเสริมการบริโภคผัก ผลไม้

จากการสอบถามนักเรียนเรื่องการบริโภคผัก ผลไม้ในโรงเรียน พบว่า 94.1 ของนักเรียน ตชด. ตระหนักถึงความสำคัญและต้องการส่งเสริมการบริโภคผัก ผลไม้ในโรงเรียน ต้องการบอกเพื่อนถึงประโยชน์ (ร้อยละ 58.2) ของการรับประทานผักและผลไม้ ชักชวนเพื่อน (ร้อยละ 35.9) นักเรียน ตชด. ได้นำเสนอวิธีในการให้ความรู้การบริโภคผักและผลไม้ คือ ให้เปิดเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประโยชน์ของผักและผลไม้ ให้นักเรียนจัดบอร์ดเผยแพร่ความรู้เรื่องประโยชน์จากผักและผลไม้ เป็นต้น (รูปที่ 3)

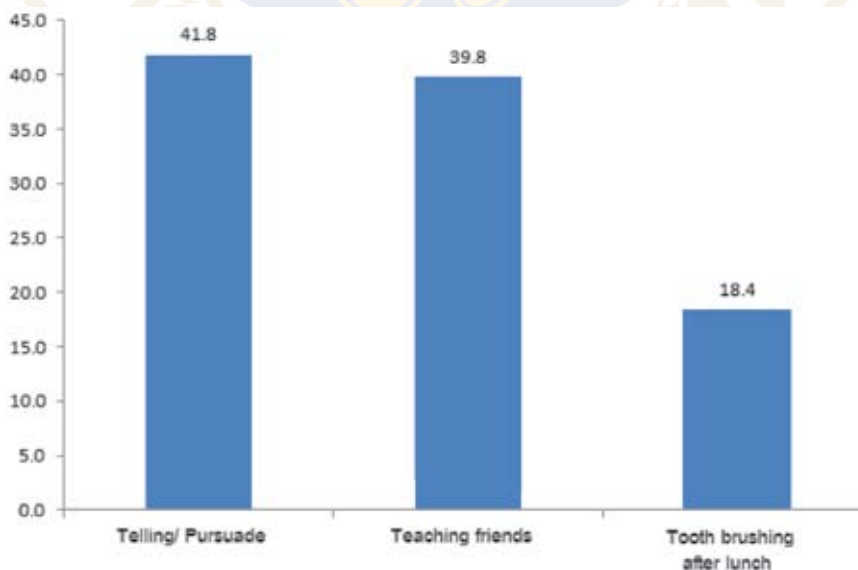

Figure 1 Percentage of students: classified by promotion methods for tooth brushing after meals

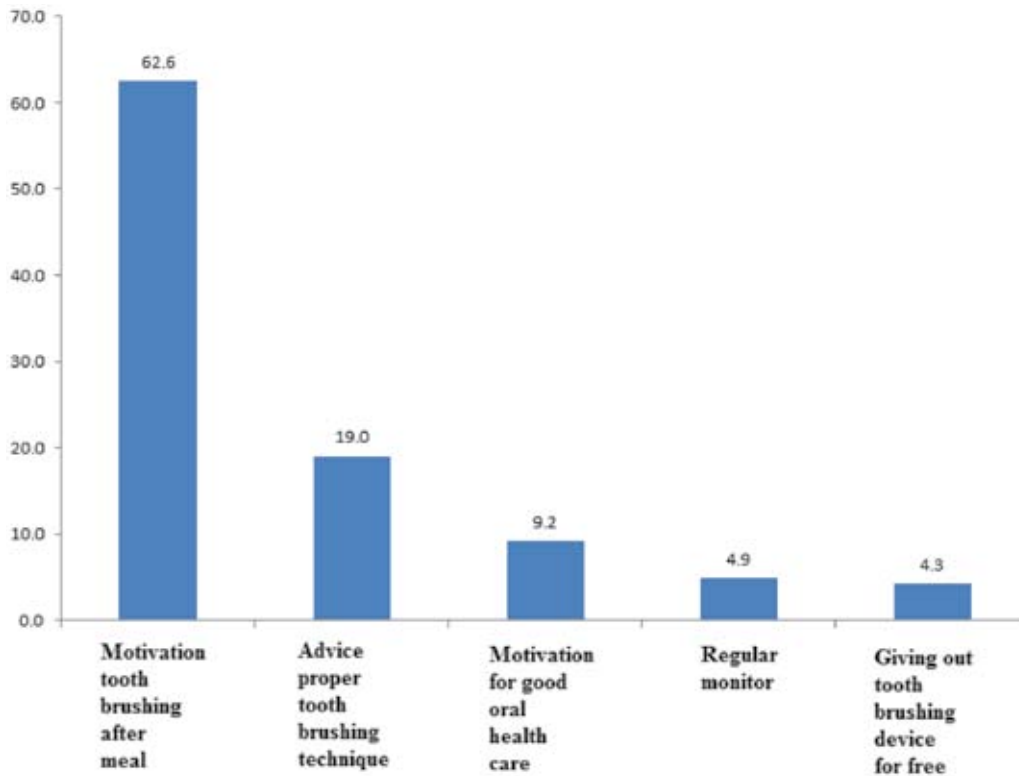

Figure 2 Percentage of teachers: classified by method of promotion of tooth brushing

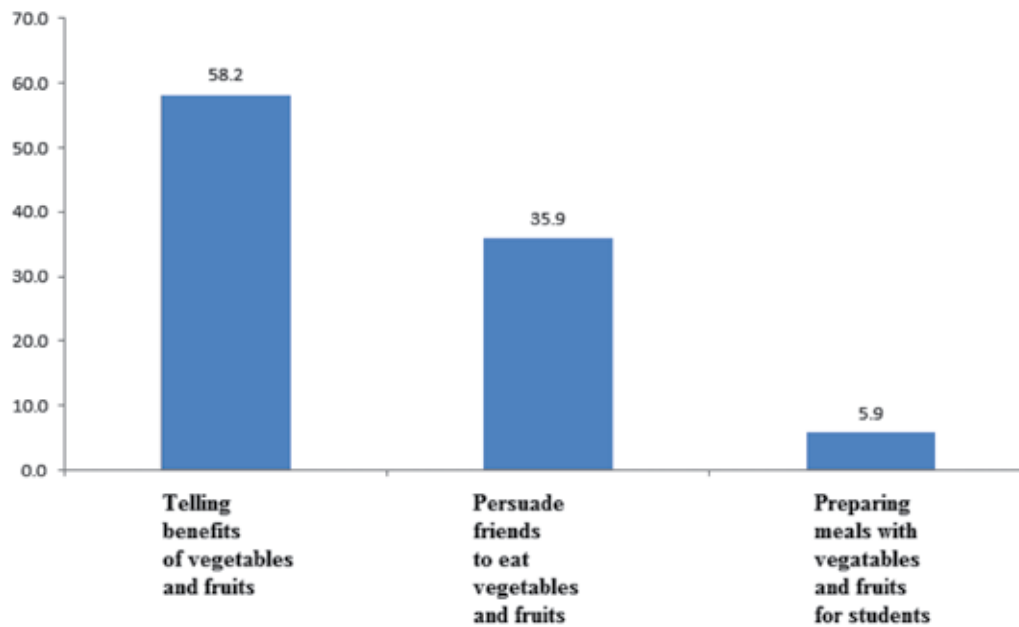

Figure 3 Percentage of students: classified by method of promotion for vegetable and fruits taking

3. การควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่างในโรงเรียน

จากการสอบถามนักเรียนเรื่องการการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่างในโรงเรียน โดยเฉพาะวิธีที่จะสอนเพื่อนไม่ได้รับประทานขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม และของว่างในโรงเรียน นักเรียน ดชด. ร้อยละ 67.0 จะชักชวนให้เพื่อนรับประทานอาหารประเภทอื่นที่มีประโยชน์กว่าอาหารหวานและน้ำหวาน และร้อยละ 23.3 จะพูดถึงโทษของการรับประทานของหวานและน้ำหวานด้วย อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 6 ของนักเรียนกล่าวว่า หากจะต้องรับประทานขนมหวานหรือน้ำหวานก็ต้องแปรงฟันหลังรับประทานเสร็จนอกจากนี้ (รูปที่ 4)

สำหรับครู พบว่า ร้อยละ 70 ของครูโรงเรียน ดชด. จะใช้วิธีควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม และของว่างในโรงเรียนโดยกำหนดนโยบายการขายของขึ้นในสหกรณ์โรงเรียน รองลงมา จะใช้วิธีให้ความรู้เรื่องการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ส่งเสริมการรับประทานผักและผลไม้ และจะใช้วิธีควบคุมคุณภาพขนมหวานและของว่างในโรงเรียน

ทั้งนี้ นักเรียน ครู และผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการช่วยควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่างในโรงเรียนดชด. (รูปที่ 5)

การส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมบริโภคผักและผลไม้ในนักเรียน ได้แก่ จัดให้มีผักและผลไม้ในมื้ออาหารกลางวันทุกวันและให้เป็นเมนูผักที่มีความหลากหลาย ทำให้นักเรียนไม่รู้สึกเบื่อในการบริโภคผัก กิจกรรมการให้ความรู้เรื่องผักและผลไม้เป็นสิ่งสำคัญเช่นกันที่สามารถสอดแทรกในวิชาเรียนได้ นอกจากนี้ โรงเรียน ดชด. มีแปลงเกษตรซึ่งครูผู้ตอบแบบประเมินให้ข้อเสนอแนะให้ปลูกผักผลไม้ในแปลงผักเพื่อนำมาเป็นอาหารกลางวันในโรงเรียน ดชด. ได้ และการสนับสนุนหลักที่ต้องการ คือ สื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เช่น โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ สื่อเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบวิดีโอ เป็นต้น โดยการควบคุมการบริโภคอาหารว่าง ขนมหวาน ควรได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานเกี่ยวข้อง รวมถึงครูและผู้ปกครองที่จะช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้นักเรียนควบคุมการบริโภคขนมหวานและให้ความสำคัญกับการบริโภคผักและผลไม้

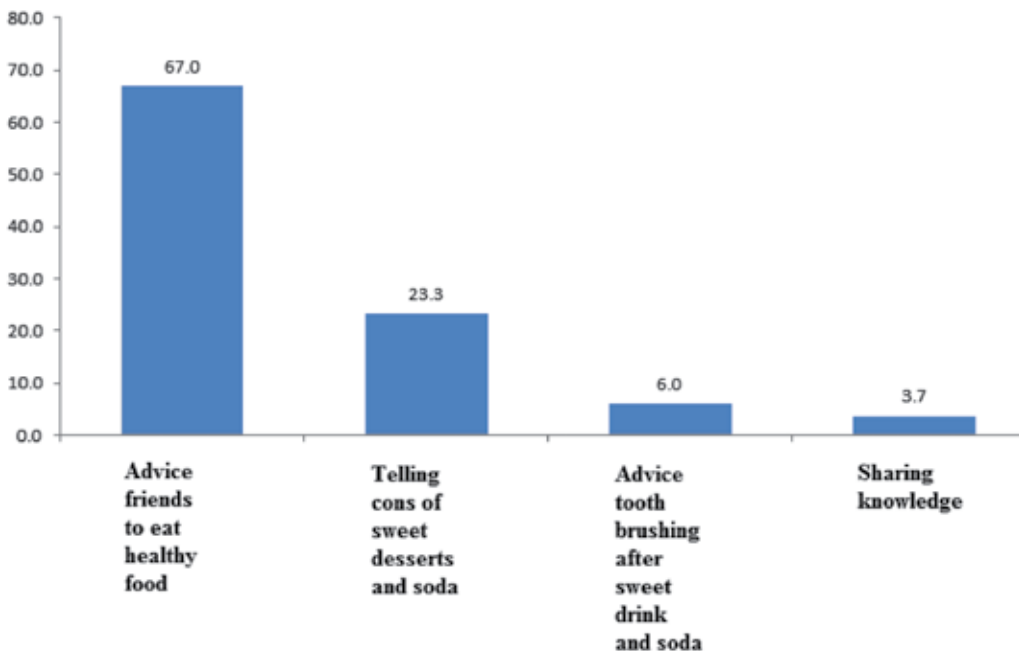

Figure 4 Percentage of students: classified by method to control sweet desserts, drinks and soda in school

4. วิชาทันตสุขศึกษา

จากความคิดเห็นต่อการบรรจุเรื่องป้องกันฟันผุไว้ในวิชาสุขศึกษา วิธีการที่มีการให้ข้อเสนอแนะมากที่สุดในครูโรงเรียน ตชด. คือ ร้อยละ 41.4 ให้สอนเพิ่มเติมการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันแก่นักเรียนโรงเรียน ตชด. โดยสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลเป็นต้นไป และสอดแทรกเนื้อหาการป้องกันฟันผุในวิชาสุขศึกษารองลงมาร้อยละ 28.3 คือ การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนให้น่าสนใจ ให้มีอุปกรณ์ประกอบการ

สอนที่ดึงดูด เช่น มีโมเดลฟันให้นักเรียนได้เห็นขณะสอนวิธีการแปรงฟัน หรือเชิญทันตแพทย์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาให้ความรู้แก่นักเรียน ตชด. โดยตรง อย่างไรก็ตาม มีร้อยละ 14.1 ของครูผู้ตอบแบบประเมินกล่าวว่า โดยปกติได้สอนเรื่องการป้องกันฟันผุในวิชาสุขศึกษา และอีกร้อยละ 11 ของครูผู้ตอบให้ความเห็นว่าต้องอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เพื่อนครูเพื่อให้เห็นความสำคัญของการแปรงฟัน (รูปที่ 6) ในขณะที่นักเรียนร้อยละ 60.1 จะเป็นผู้สอนเพื่อน

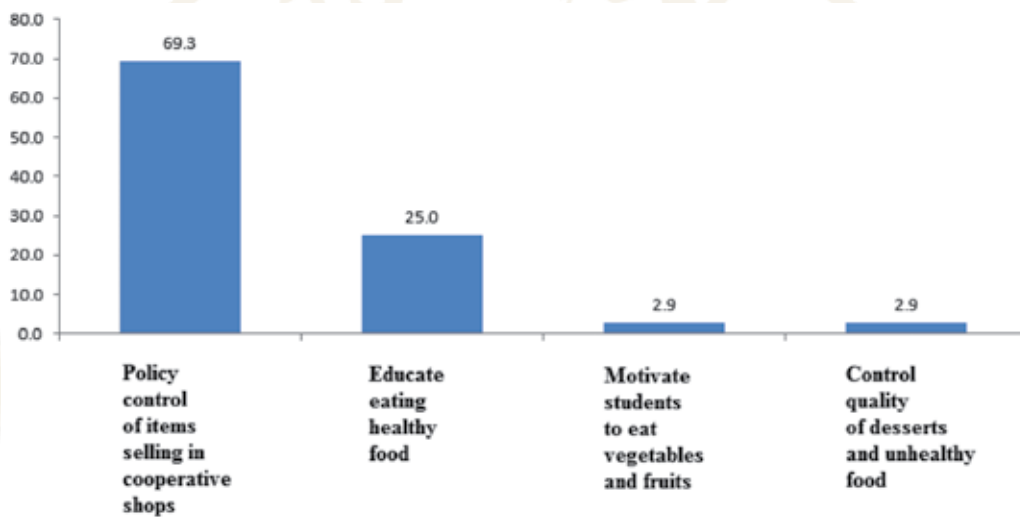

Figure 5 Percentage of teachers: classified by method to control desserts, sweet drink and soda in school

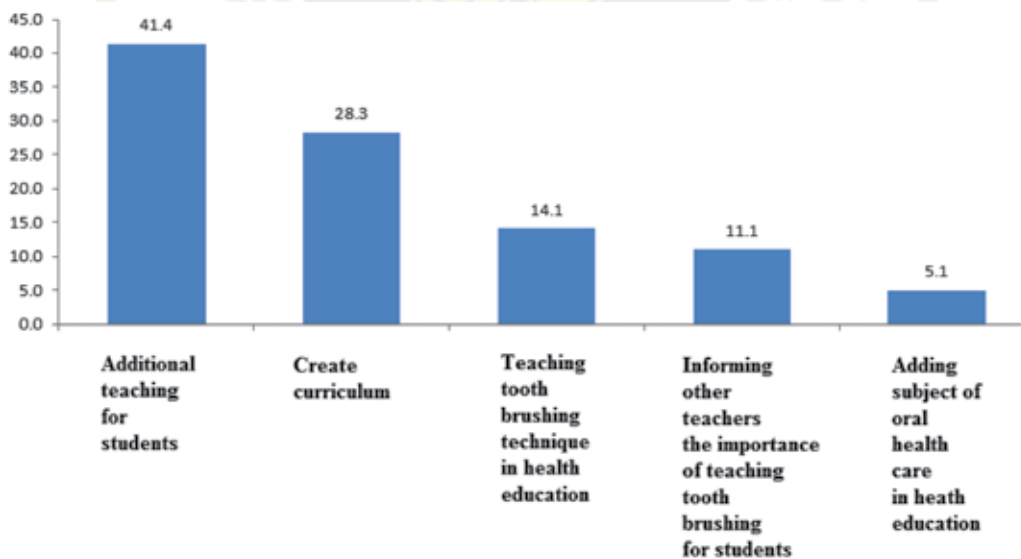

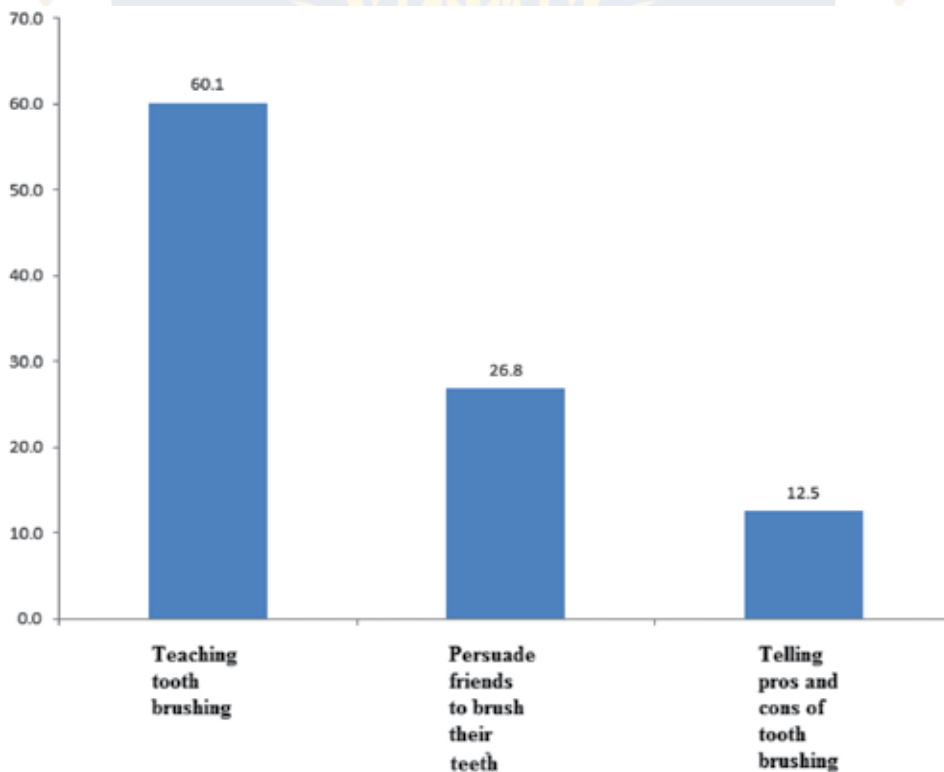
Figure 6 Percentage of teachers: classified by participation method of dental education class

แปรงฟันหลังอาหารกลางวัน และมากกว่า 1 ใน 4 เล็กน้อยจะชวนเพื่อนแปรงฟันหลังอาหารกลางวันด้วยกัน และอีกร้อยละ 12.5 จะบอกถึงประโยชน์ของการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน (รูปที่ 7)

เนื่องจากเป็นเรื่องการเรียนการสอน ดังนั้นจึงพบว่าข้อมูลผู้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนการสอนเรื่องการป้องกันฟันผุ จึงมีผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักเรียน ครู และทันตแพทย์หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ส่วนการสนับสนุนที่ต้องการ คือ สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน เช่น ทีวี เครื่องฉายวิดีโอทัศน์ ไมโครโฟน และลำโพง ที่สำคัญคือ มีความต้องการบุคลากรเพิ่มเติมในการสอนเรื่องการป้องกันฟันผุจากการถามนักเรียนว่าจะช่วยคุณครูสอนเพื่อนในการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน

5. การจัดรณรงค์ทันตสุขภาพในวันทันตสาธารณสุข
จากการสอบถามรูปแบบการจัดกิจกรรมในวัน

ทันตสาธารณสุข พบว่า อันดับ 1 ครูให้ความเห็นว่าควรเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพฟัน รองลงมา ร้อยละ 15 ของครูผู้ตอบให้ความเห็นว่าควรเป็นกิจกรรมรณรงค์ที่ให้ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมการจัดกิจกรรมวันทันตสาธารณสุข ครูผู้ตอบมีการกล่าวถึงการจัดกิจกรรมฟันสวย ยิ้มสดใส รวมถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นควรเป็นรูปแบบสนุกสนาน เพื่อให้เกิดความดึงดูดและน่าสนใจต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม (รูปที่ 8) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดนิทรรศการวันทันตสาธารณสุขโดยและจะเชิญชวนประชาชนในหมู่บ้านมาร่วมงาน ดังนั้นนักเรียน ครู ทันตแพทย์หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและผู้ปกครองจึงถูกเลือกให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมรณรงค์วันทันตสาธารณสุขและการสนับสนุนที่ต้องการในการจัดรณรงค์ทันตสุขภาพในวันทันตสาธารณสุข คือ บุคลากรที่จะเข้ามาจัดกิจกรรมและความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

Figure 7 Percentage of students: classified by methods to prevent dental caries and gingivitis in health education class

6. อื่นๆ ที่อยากทำ

ร้อยละ 40 ของนักเรียนอยากทำกิจกรรมเพื่อให้เพื่อนมีฟันดี รองลงมาคือการแนะนำและช่วยครูสอนเพื่อนๆ (รูปที่ 9) มากกว่า 1 ใน 4 ของครูผู้ตอบอยากให้ความรู้ในการพัฒนาสุขภาพช่องปากและฟันให้ดีขึ้นให้ทั้งแก่นักเรียนและผู้ปกครอง รองลงมาพบว่า อีกร้อยละ 22 ของครูผู้ตอบ ต้องการทำกิจกรรมใหม่เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพช่องปากและฟัน อีกร้อยละ 13 อยากให้นักเรียนมีการตรวจสุขภาพช่องปากและฟันเป็นประจำ และมีครูจำนวนหนึ่งต้องการให้มีโรงเรียนเครือข่ายทันตกรรม โรงเรียนควรมีสถานที่แปรงฟันที่ได้มาตรฐาน มีคลินิกฟันดี และนักเรียนที่เป็นยุวทูตสามารถสอนการแปรงฟันที่ถูกต้องให้แก่นักเรียนรุ่นต่อไปได้ นอกจากนี้ อยากขอความร่วมมือผู้ปกครองให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันเด็กที่ให้การดูแล (รูปที่ 10)

นักเรียนและครูตระหนักถึงการทำงานส่งเสริมป้องกันแบบเป็นทีม โดยให้ความเห็นว่าผู้ควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน ประกอบด้วย นักเรียนครู ทันตแพทย์/ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้ปกครอง (ตารางที่ 4) สำหรับความ

ต้องการเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน ดังแสดงในตารางที่ 5

บทวิจารณ์

คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งกระจายอยู่ตามแนวชายแดนของประเทศไทย อยู่ห่างไกลการคมนาคมทั่วทุกภาคของประเทศ ว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการขยายโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและให้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นพื้นฐานในการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันในเด็กอันจะเป็นการช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคในช่องปาก ดังนั้น ในปี พ.ศ.2558 คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จึงจัดทำโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน โดยให้ความสำคัญในการสร้างเสริมศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของนักเรียน และครูตชด. โดยจัดค่ายกิจกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันให้นักเรียนและครู จากโรงเรียน ตชด. ทั่วประเทศ ผู้เข้าร่วมโครงการครั้งนี้เป็นตัวแทนจากทุกโรงเรียน

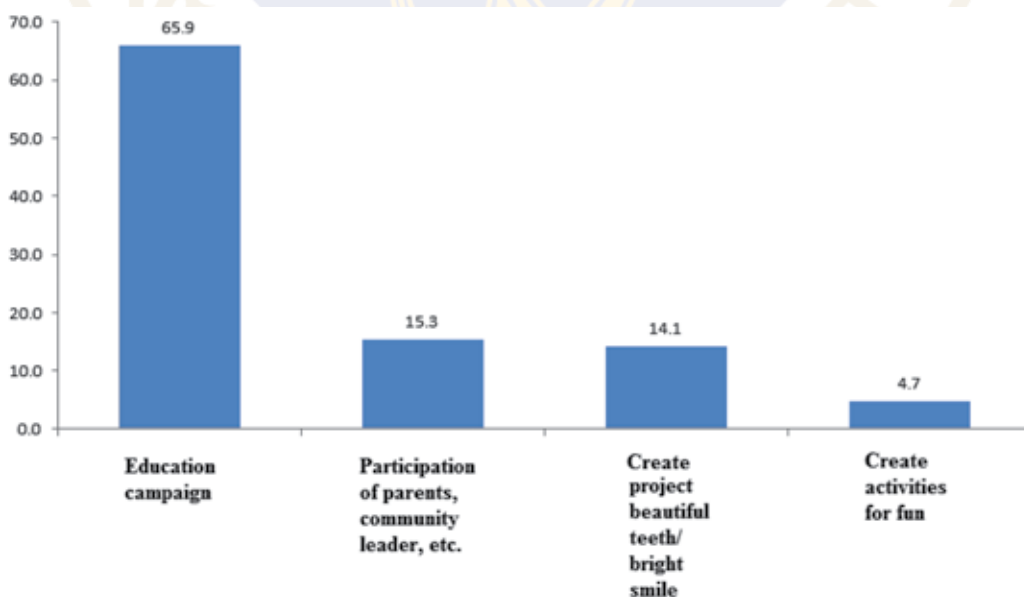

Figure 8 Percentage of teachers: classified by method of dental health education promotion on dental public health day

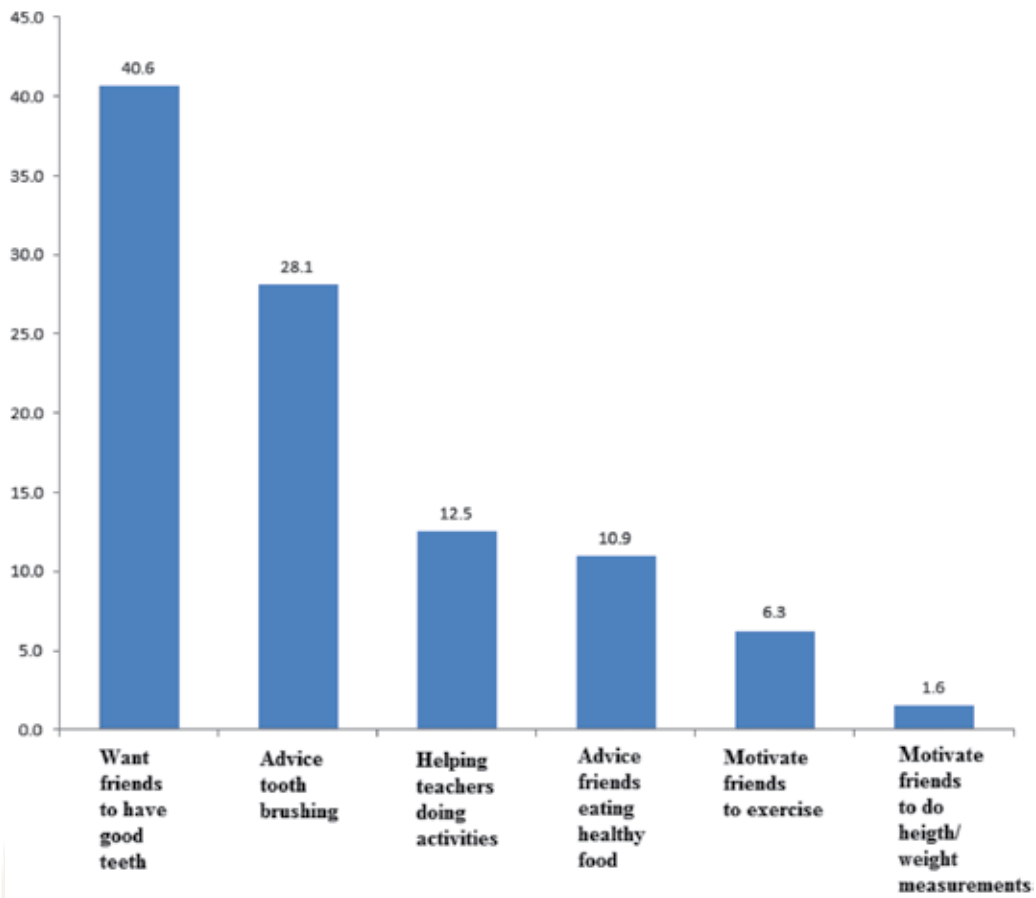

Figure 9 Percentage of students: classified by other activities related to oral health that students wish to do

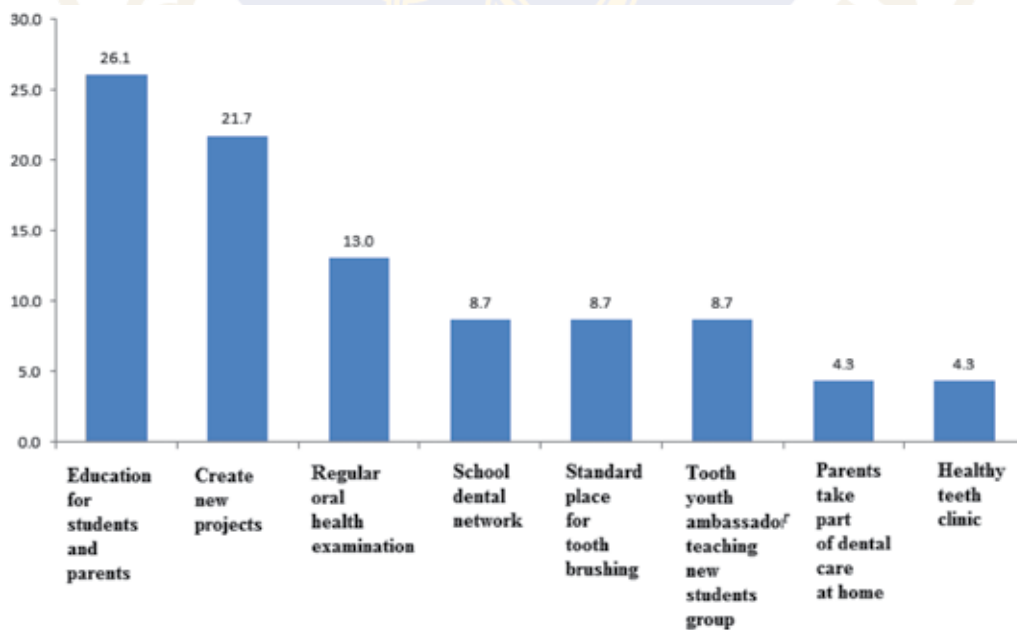

Figure 10 Percentage of teachers: classified by other activities related to oral health

Table 3 Demographic data of Sub-Division, number of provinces, border patrol police schools, students, teachers classified by Sub-Division

Sub-Division	Numbers of Provinces	Numbers of Border Patrol Police Schools	Numbers of Students	Numbers of teachers
1	2	9	15	8
2	2	11	23	9
3	2	14	28	13
4	3	10	20	9
5	2	9	18	8
6	4	10	21	11
7	4	9	21	10
8	3	15	31	12
9	3	7	14	7
10	3	11	24	10
11	2	24	47	24
12	1	20	41	19
13	2	11	22	10
14	1	1	2	1
15	4	15	27	15
16	3	11	22	11
Total	41	187	376	177

Table 4 Stake holders in oral health promotion scheme

Topic Questions	Students	Instructor	Dentist/ Public Health Personnel	Parents
1. Tooth brushing system after lunch in school	✓	✓	✓	
2. Supervision of desserts, sweet juice, soda, refreshment in school	✓	✓	✓	✓
3. Inclusion of dental caries prevention in health education	✓	✓	✓	
4. Dental Public Health Campaign	✓	✓	✓	✓
5. Others	✓	✓	✓	✓

ประกอบด้วยครูพยาบาล 1 คน และนักเรียน จำนวน 2 คน ซึ่งคัดเลือกโดยโรงเรียน ในค่ายมีการจัดกิจกรรมฐานความรู้ วิธีการดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน รวมทั้งสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม แนวคิดของโครงการนี้เริ่มจากการสร้างเสริมศักยภาพกลุ่มนักเรียน โดยจะมีการหล่อหลอมให้มีคุณสมบัติเป็นผู้นำ มีจิตอาสา มีทักษะความรู้ ด้านทันตศึกษาและอนามัยสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น โดยคาดหวังให้เยาวชนเหล่านี้ สามารถกลับไปช่วยให้ความรู้แก่เพื่อนๆ ในโรงเรียน อันจะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระกิจของครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

การศึกษาครั้งนี้ มีการสอบถามนักเรียนและครูที่เข้าร่วมค่ายกิจกรรม โดยใช้แบบสอบถามแบบปลายเปิด ที่ออกแบบพิเศษเป็นตาราง ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูลคำตอบ ทำการจำแนกประเภท

ข้อมูล (typological analysis) และรายงานผลเชิงปริมาณแบบร้อยละ จากผลการประเมินในแต่ละประเด็น พบว่า นักเรียนมีศักยภาพ มีความรู้ ตระหนัก และอยากมีส่วนร่วมในงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน นักเรียนสามารถมีบทบาทต่อเพื่อนนักเรียนด้วยกันในการให้ความรู้เบื้องต้นแก่เพื่อนๆ ชักชวนกันแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน การสอนเพื่อนถึงวิธีการแปรงฟันที่ถูกวิธี แนะนำเพื่อนถึงประโยชน์ของการรับประทานผัก ผลไม้ ผลเสียจากการบริโภคขนม น้ำหวาน น้ำอัดลม ของว่าง วิธีการเหล่านี้เป็นข้อเสนอแนะที่ได้จากนักเรียนโรงเรียน ตชด. เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การใช้แนวคิดแบบ “เพื่อนช่วยเพื่อน” จึงน่าจะเหมาะสมกับโรงเรียน ตชด. ที่นักเรียนที่มีพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปากและฟันที่ดีมาช่วยเพื่อนนักเรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การแปรงฟันและ

Table 5 Need of support for oral health promotion scheme

Need of support	Place for tooth brushing	Tooth brushing devices	Various public relation medias	Cooperation with agencies and personnel involved	Personnels	Vegetable seeds and devices to grow vegetables	Budget
Tooth brushing system after lunch in school	✓	✓					
Supervision of desserts, sweet juice, soda, refreshment in school			✓	✓			
Inclusion of dental caries prevention in health education			✓		✓		
Dental Public Health Campaign				✓	✓		
Others				✓	✓	✓	✓

การบริโภคอาหารให้ดีขึ้น และแนวคิด “เพื่อนช่วยเพื่อน” ยังช่วยแบ่งเบาหน้าที่ในการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟันจากครู ทันตแพทย์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ได้อีกด้วย นอกจากนี้ “เพื่อนช่วยเพื่อน” ยังสามารถขยายต่อความรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันต่อไปยังครอบครัวได้เช่นกัน⁸⁻¹⁰

การจัดกิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงผลจากการดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน เช่น การประกวดฟันสวย ก็เป็นกิจกรรมที่นักเรียนได้สร้างความเชื่อมั่นในตนเองและเป็นตัวอย่างให้นักเรียนคนอื่นอยากดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน อย่างไรก็ตามรางวัลก็ยังเป็นสิ่งกระตุ้นหรือสนับสนุนให้นักเรียนให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หรือการแจกอุปกรณ์การแปรงฟันก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นที่นักเรียนต้องการ

อนึ่งการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันของเด็กในเขตชนบทยังเป็นปัญหาสำคัญ ผลกระทบจากการมีปัญหาสุขภาพในช่องปากเสี่ยงต่อการเกิดโรคในช่องปากต่างๆ โดยเฉพาะโรคฟันผุในเด็กเล็ก จากการสำรวจสถานะทันตสุขภาพในเด็ก¹²⁻¹³ พบว่า อัตราฟันน้ำนมผุเฉลี่ยร้อยละ 67.9% ในปี พ.ศ. 2544 เป็นร้อยละ 72 ในปี พ.ศ. 2545 แต่เป็นที่น่ายินดีว่าโดยรวมในระดับประเทศ ความชุกสถานะโรคฟันผุในฟันน้ำนม ในเด็กอายุ 5 ปี นับตั้งแต่ ปี 2543 ถึง ปี 2555 มีแนวโน้มที่ลดลงตามลำดับ แต่ทว่าในเขตชนบทยังมีอัตราการเกิดโรคฟันผุสูง กว่า กทม. และเขตเมือง โดยพบว่าภาคใต้ มีอัตราสูงกว่าภาคกลาง และภาคตะวันออก ส่วนภาคเหนือมีอัตราโรคฟันผุในฟันน้ำนมต่ำสุด เช่นเดียวกับค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด (ซี่ต่อคน) ในฟันน้ำนม ในเด็กอายุ 5 ปี ตั้งแต่ ปี 2543 ถึง ปี 2555 ในเขตชนบท ก็มีอัตราสูงกว่า กทม. และเขตเมือง สำหรับเด็กอายุ 12 ปี จากที่เคยพบว่าอัตราของเด็กที่มีฟันผุและค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด ในเขตชนบท ต่ำกว่า กทม. และเขตเมืองใน ปี 2543 แต่ทว่านับตั้งแต่ ปี 2550 ถึง ปี 2555 ร้อยละของเด็กที่มีฟันผุ และค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด ในเขตชนบท กลับพบว่าสูงขึ้นกว่า กทม. และเขตเมืองทั้งนี้

เด็กที่อาศัยในพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะ โรงเรียน ตชด. ซึ่งตั้งอยู่ในถิ่นที่ทุรกันดารและห่างไกล การได้รับบริการสุขภาพย่อมเป็นไปได้ลำบากกว่าเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ที่ผ่านมายังไม่พบรายงานการตีพิมพ์การสำรวจสถานะทันตสุขภาพในเด็กอนุบาลและประถม โรงเรียน ตชด. แต่อาจอนุมานได้ว่า ปัญหาความชุกสถานะโรคฟันผุอาจมีความรุนแรงกว่าเด็กที่อาศัยในเขตชนบท เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ การขาดความรู้ที่ถูกต้องในการดูแลสุขภาพผู้ปกครองและคนในครอบครัว รวมทั้งการขาดแคลนยาสีฟัน แปรงสีฟัน และน้ำ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดฟันผุของเด็กเล็ก ได้แก่ อนามัยช่องปากและพฤติกรรมทำความสะอาดช่องปาก การบริโภคขนมที่เสี่ยงสูง นมที่เติมน้ำตาล การดูดนมหลับคาขวด พฤติกรรมการอมข้าวและการไม่บริโภคผัก¹⁴ การที่เด็กไทยอายุ 12 ปี ในเขตชนบท นับตั้งแต่ ปี 2543 ถึง ปี 2555 มีแนวโน้มเป็นโรคฟันผุ และมีค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน ถอน เพิ่มขึ้น น่าจะมีพฤติกรรมจากการกินขนมมากขึ้น ในขณะที่กินอาหารที่มีเส้นใยน้อยลงโดยเด็กกินขนมวันละ 3 - 5 ครั้ง และพบว่านักเรียนประถมศึกษาได้รับการบริการทันตกรรมลดลง จากการประเมินผลการจัดบริการสุขภาพช่องปากตามสิทธิประโยชน์ทันตกรรมภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าปี 2547 พบว่าเด็กได้รับการทันตกรรมลดลงจากร้อยละ 20.3 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 16.5 ในปี 2546 ซึ่งก่อให้เกิดความรุนแรงของโรคฟันผุและเหงือกอักเสบในรายที่ต้องการรักษาเร่งด่วน นอกจากนี้เด็กยังเริ่มมีฟันผุในช่วงอายุน้อยลง พบว่าการลุกลามของโรคฟันผุเกิดขึ้นเร็วและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น¹⁵

การป้องกันฟันผุและส่งเสริมสุขภาพช่องปากอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยหลายปัจจัย อาทิ การได้รับคำแนะนำและสาธิตการแปรงฟัน การใช้ฟลูออไรด์ คำแนะนำเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร หลีกเลี่ยงอาหารมีอติ๊ดและขนมหวาน การตรวจฟันสม่ำเสมอกับบุคลากรทันตแพทย์ และอื่นๆ¹⁶⁻¹⁷

อย่างไรก็ตามปัจจัยทางสังคมศาสตร์ก็น่าจะเป็นอีกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและต้องงานส่งเสริมสุขภาพ การมีส่วนร่วมร่วมกันระหว่างโรงเรียน โรงพยาบาล ครอบครัว และเพื่อน มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้การดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน โดยที่ครู ทันตแพทย์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่นักเรียน ส่วนครู ตชด. มีความใกล้ชิดกับนักเรียนและเป็นตัวอย่างที่ดีที่นักเรียนให้ความเคารพและปฏิบัติตาม ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นควรมีครูเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งกิจกรรมที่ครูมีบทบาทได้แก่ การสอนวิธีการแปรงฟันที่ถูกต้อง สอดแทรกการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันในวิชาสุขศึกษา และเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในด้านนโยบายโรงเรียนเช่น การจัดให้มีการแปรงฟันหลังอาหารเที่ยง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการรณรงค์การดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน

นอกจากครู ตชด. มีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพฟันในโรงเรียนแล้ว ครู ตชด.ยังมีบทบาทสำคัญยิ่งในการดูแลภาวะโภชนาการ อันจะช่วยส่งเสริมสุขภาพช่องปากและฟัน อาทิ ในการส่งเสริมการปลูกผัก ผลไม้ ในโรงเรียน การลดของหวาน น้ำอัดลม และให้ความสำคัญกับการรับประทานอาหารประเภทผักและผลไม้ให้มากขึ้น โดยทั่วไป ร้านขายขนมอาจพบทั้งในโรงเรียนและหน้าโรงเรียน นักเรียนสามารถหาซื้อได้ง่าย ดังนั้น การมีนโยบายควบคุมการขายขนมหวาน น้ำหวาน น้ำอัดลมในสหกรณ์โรงเรียนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จำกัดช่องทางการเข้าถึงอาหารหวานของนักเรียนได้

ภาระกิจของครู ตชด.ในการตรวจเยี่ยมชุมชนถือเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งที่สามารถส่งเสริมการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันได้ อาทิ การตรวจเยี่ยมดูแลอนามัยแม่และเด็ก ครู ตชด. สามารถบรรจุการให้ความรู้แม่หลังคลอดในการดูแลทำความสะอาดช่องปากตั้งแต่ระยะทารก รวมทั้งครู ตชด. สามารถให้ความรู้แก่ร้านค้า และช่วยควบคุมการขายขนมหวาน

น้ำอัดลม นอกโรงเรียนแก่เด็ก นอกจากนี้หากโรงเรียนมีการจัดงานรณรงค์แก่ชุมชนในวันทันตสาธารณสุข ก็จะช่วยให้ความรู้เรื่องการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ โทษของการรับประทานขนมหวานมากเกินไป ก็เป็นอีกหนึ่งวิธีการสร้างเสริมสุขภาพช่องปากและฟันให้ดีแก่ชุมชนด้วย

โรงเรียนในสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ปัจจุบันคงมีโรงเรียนในสังกัดจำนวน 196 โรงเรียน แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา 194 โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา 2 โรงเรียน และมีศูนย์การเรียนรู้ ตชด.อีก 33 แห่ง ส่วนใหญ่ยังอยู่ในถิ่นทุรกันดารและขาดโอกาสซึ่ง นักเรียนส่วนใหญ่มีหลากหลายเชื้อชาติ อาทิ ไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยใหญ่ ไทยภูเขา กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ จีนฮ่อ อีเก้อ เป็นต้น¹ ซึ่งมีความแตกต่างทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภาษา สิ่งแวดล้อม อย่างมาก

ข้อจำกัดของการศึกษานี้ น่าจะเป็นเรื่องของเวลาในการตอบแบบสอบถามที่จำกัด ไม่สามารถทำการระดมสมองแบบกลุ่มเพื่อการวางแผน นอกจากนี้ นักเรียน ตชด. บางคน ยังมีความจำกัดในการเขียนภาษาไทย รวมทั้งการเดินทางไกลมากรุงเทพฯ และค่ายกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลายวันอาจทำให้ครูและนักเรียนมีความเหนื่อยล้าในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้ ซึ่งสังเกตได้จากการตอบคำถามในส่วนที่ถามว่า ใครควรมีส่วนร่วม และ การสนับสนุนที่ต้องการ มีจำนวนน้อย

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในลำดับถัดไป ควรมีการติดตามศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในวิธีการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันในโรงเรียน ตชด. การมีส่วนร่วมของนักเรียนและครูที่ผ่านค่ายกิจกรรม โครงการยุวทูตฟันดีควรทำการศึกษาระยะยาว เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและวิธีการดำเนินการเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนา งานส่งเสริมสุขภาพของ โรงเรียน ตชด. ต่อไป

ปัจจัยที่จะทำให้เกิดการดูแลสุขภาพช่องปากและฟันให้ดี มีความเกี่ยวข้องกับหลายมิติ ตั้งแต่ตัวนักเรียนเองที่จะต้องรู้ความสำคัญและเข้าใจว่าสุขภาพ

ปากและฟันที่ดีจะช่วยให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นได้อย่างไร ครู ทันตแพทย์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ต้องเป็นแบบอย่างและให้ความรู้ที่ถูกต้องรวมทั้งสนับสนุนนักเรียนให้เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพมากกว่าการปล่อยให้เป็นโรคแล้วจึงมารักษา ครอบครัวและโรงเรียนต้องไม่มองข้ามเรื่องสุขภาพปากและฟัน รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการสร้างวินัยในการแปรงฟัน โรงเรียนก็สามารถควบคุมและกำหนดนโยบายที่สนับสนุนการดูแลสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนได้ ดังนั้นการให้การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของโรงเรียน ดังต่อไปนี้

สุดท้ายคณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ภาพรวมตามแนวคิดของกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม¹⁸⁻¹⁹ โดยการเรียนรู้และการสะท้อนกลับ ของครูและนักเรียน ที่ผ่านการทำกิจกรรมกระบวนการโครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สามารถสรุปได้ตามรูปที่ 12 ดังนี้คือ

1) การได้รับประสบการณ์ (Experiencing)

การที่ครูและนักเรียน ได้รับประสบการณ์จริงจากการเข้าค่าย โครงการ ยุวทูตฟันดี จัดเป็นหัวใจสำคัญ และเป็นจุดเริ่มต้น ของการเรียนรู้และเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการสะท้อนกลับ

2) การระบุประสบการณ์ (Naming Experience)

ขั้นที่ 2 ของการเรียนรู้ คือการที่ครูและนักเรียนสามารถอธิบายเหตุการณ์ว่าได้เข้าร่วมฐานกิจกรรมอะไร ได้ทำอะไรบ้าง เกิดอะไรขึ้น มีความรู้สึกอย่างไร การระบุประสบการณ์ได้จะช่วยในการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับ

3) การวิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of An Experience)

การวิเคราะห์ประสบการณ์ ในขั้นตอนการตอบแบบสอบถาม โดยการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับ เป็นขั้นตอนที่พยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์อย่างลึกซึ้งโดยละเอียด

4) การวางแผน (Planning)

การวางแผนเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง การตอบแบบสอบถาม จะเหนี่ยวนำให้เกิดการกำหนดกลยุทธ์สำหรับสิ่งที่เขาต้องการกระทำ ซึ่งอาจนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นในขั้นของการพัฒนากลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ นั้น ผู้วางแผนกิจกรรมจะต้องกระตุ้นให้เกิดคำถามว่า อะไรคือสิ่งที่ครูและนักเรียน ต้องการจะดำเนินการปฏิบัติ และจะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไร ต้องการสิ่งใดเพื่อสนับสนุนการ ปฏิบัติ

5) การปฏิบัติ (Doing)

การลงมือปฏิบัติจะเป็นขั้นตอนต่อไป หลังจากค่ายกิจกรรมนี้ ซึ่งต้องอาศัยการติดตามอย่างต่อเนื่อง กล่าวโดยสรุปกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการเข้าค่าย โครงการ ยุวทูตฟันดี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน การมีส่วนร่วมในการวางแผน จะช่วยให้เกิดการพัฒนางานทันตสุขภาพในโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดน ที่ต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป อันจะทำให้งานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ผลการประเมินโครงการยุวทูตฟันดี พบว่า ครู และ นักเรียน มีความเข้าใจอย่างดียิ่ง วัตถุประสงค์การจัดค่ายกิจกรรม มีทัศนคติในทางบวกต่องานส่งเสริมสุขภาพฟัน ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการส่งเสริมและรณรงค์การแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน การควบคุมการบริโภคขนม น้ำหวาน และน้ำอัดลม การแปรงฟันให้ถูกวิธี อยากให้มีการสนับสนุนด้านอุปกรณ์แปรงฟันและยาสีฟัน รวมทั้งสถานที่สำหรับการแปรงฟัน การสร้างแรงจูงใจในการดูแลสุขภาพช่องปากและฟัน คือ ให้มีการจัดกิจกรรม เช่น การประกวดสุขภาพฟันดี ก็จะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนดูแลสุขภาพฟันได้มากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณยี่พันตรกรรมพระราชทานสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Figure 11 Activities in project of Youth Tooth Ambassador, Border patrol police

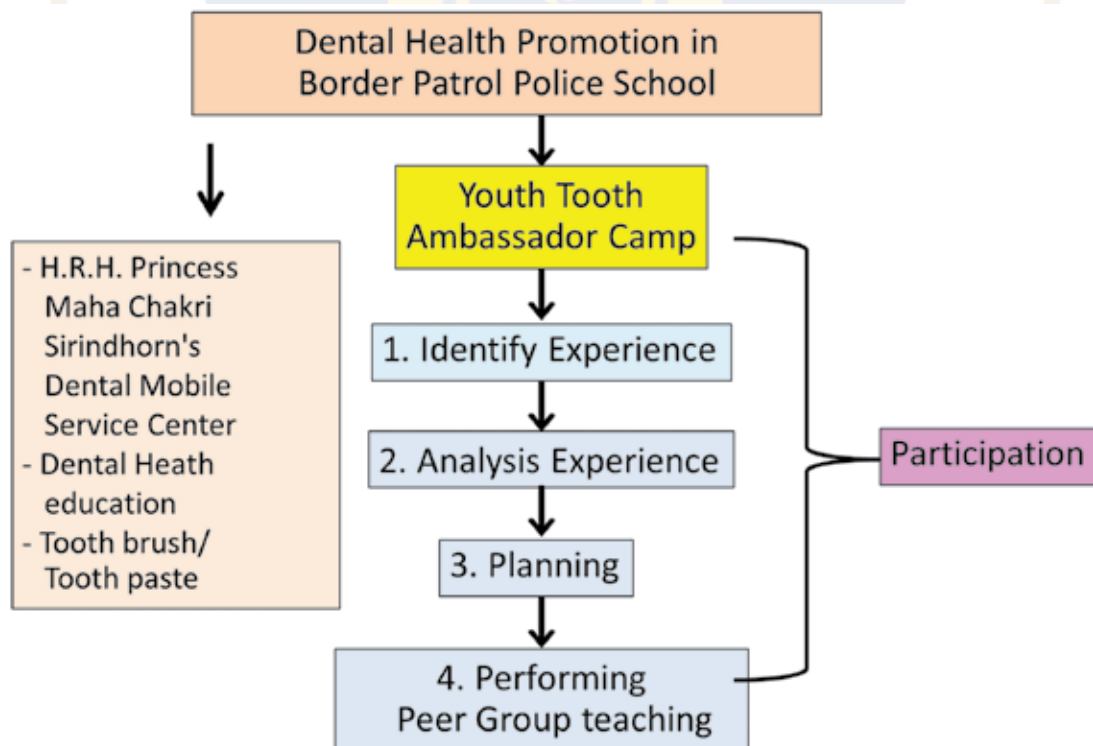

Figure 12 Preliminary process to empower students and teacher to participate in school's oral health promotion via project of Youth Tooth Ambassador, Border patrol police school

Funding: Faculty of Dentistry, Mahidol University

Competing interests: None

Ethical approval: Considerations is not required

เอกสารอ้างอิง

1. Project of sustainable development for quality of Border Patrol Police School. Available from http://www.bpps.in.th/?page_id=69. online 1 December 2015.
2. Hunsrisakhun J. Holistic Care in Dentistry: Concept towards Clinical Practices. *J Dent Assoc Thai* 2010; 60: 293-304.
3. Ubon Ratchathani University. Ubon Ratchathani University's health training for border patrol police school in initiatives originated by Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. Ubon Ratchathani's happiness news media. 2012 Available from <http://www.sangsook.net/?p=3509>. online 1 December 2015.
4. Faculty of Dentistry, Mahidol University. **Project report: "Tooth Ambassador Youth Camp for Border Patrol Police school"**, event in honor of Princess Maha Chakri Sirindhorn on the occasion of celebration 5th birthday cycle, 2 April, 2018.
5. Newcomb GM. Instruction in oral hygiene for a group of dental students; its effect on their peers, *J Public Health Dent* 1974; 34: 113-6.
6. Turner G and Shepherd J. A method in search of a theory: peer education and health promotion. *Health Educ Res* 1999; 14: 235-47.
7. Rodrigues JA, Dos Santos PA, Garcia PP, Corona SA, Loffredo LC. Evaluation of motivation methods used to obtain appropriate oral hygiene levels in schoolchildren. *Int J Dent Hyg* 2003; 1: 227-32.
8. Ghaderi F, Oshagh M, Ashtiju P, Bagherpur A. Effectiveness of Peer Education of Tooth-Brushing in Children. *Iran Red Crescent Me* 2011; 13: 906-907.
9. Reinhardt CH, Lopker N, Noack MJ, Klein K, Rosen E. Peer tutoring pilot program for the improvement of oral health behavior in underprivileged and immigrant children. *Pediatr Dent* 2009; 31: 481-5.
10. Reinhardt CH, Noack MJ, Wassmer G, Hurrelmann K, Klein K. A strategy for encouraging young adults' adoption of a preferred oral hygiene technique. *Oral Health Prev Dent* 2010; 8: 3-8.
11. Cohen JM and Uphooff NT. **Rural development participation: Concept and measures for project design implementation and evolution rural development committee, center for international studies**. New York: Longman; 1977: 7 - 26.
12. Comparison of the 2nd-7th national oral health survey, bureau of dental health of Ministry of Public Health 2014. Available from <http://www.anamai.ecgates.com/userfiles/file/compare.pdf>. online 6 December 2015.
13. Bureau of dental health, department of health of Ministry of Public Health. **The 6th national oral health survey 2007**. Bangkok: Samcharoen Panich Co.Ltd; 2007
14. Wongkongkathep S, Rattananungsima K., Rittyou A. **Factors affecting dental caries in thai children 6-30 months**. Bangkok: Bureau of dental health, department of health of Ministry of Public Health; 2004: 29-44.
15. Jeanmaneechotechai S. Project of health promotion and prevention of diseases in dentistry under project of National Health Security Office year 2005 titled "Bright Smile, Thai Children have healthy teeth", bureau of dental health, department of health of Ministry of Public Health. Available from http://www.anamai.ecgates.com/news/news_detail.php?id=323. online 6 December 2015.
16. American Academy of Pediatric Dentistry. Oral health policies. *Pediatr Dent* 1999; 21: 18-37.
17. Shearer DM, MacLeod RJ, Thomson WM. Oral-health-related quality of life: an overview for the general dental practitioner. *N Z Dent J* 2007; 103: 82-7.
18. Chuchat A. **Educational techniques for participatory development**. Nakhon Pathom: Asean institute for health development, Mahidol University; 1995: 9-12.
19. The basic principle of working using participatory planning for local development, Mahasarakam University. Available from http://www.elearning.msu.ac.th/opencourse/0109501/Unit04/unit04_005.htm. Online 6 December 2015.

